

Sproken en verhalen

**Beschouwingen over
parlementaire geschiedenis
voor Johan van Merriënboer**

Inhoud

Woord vooraf	5
<i>Harry Jansen</i> , Politieke cohesie, proletariaat en power people. Geschiedschrijving en politieke moed	7
<i>A.A.M. van Agt</i> , Voor Johan van Merriënboer	15
<i>Albert E. Kersten</i> , Schorsing en verdaging vanwege 'plotselinge ongesteldheid'	17
<i>Alexander van Kessel</i> , Moord op de minister	21
<i>Angelien Eijsink</i> , Selectie van gedichten	26
<i>Anne Bos</i> , Proost! Drank in de Tweede Kamer	29
<i>Arie Slob</i> , Pers en politiek	33
<i>Bert van den Braak</i> , Wanneer ben je 'het'?	35
<i>Carla van Baalen</i> , Ria de Strik. Of de wonderbaarlijke geschiedenis van een parlementair-historische voetnoot	39
<i>Charlotte Brand</i> , Een zilveren koetsje voor de jubilaris	43
<i>Ed d'Hondt</i> , Bestuurders en politici	46
<i>Eimert van Middelkoop</i> , Kamer en Grondwet	48
<i>Hans Daalder</i> , Het eredoctoraat van dr. Drace	52
<i>Hans Goslinga</i> , De ontbrekende schakel in de biografie over Piet de Jong	58
<i>Hilde Reiding</i> , 'Dit is een Festival of Fools!'	61

<i>Ineke Secker</i> , Minister bij vergissing?	64
<i>Jac Bosmans</i> , Uit Romme II: over de streken van een oude vos	68
<i>Jacco Pekelder</i> , Rechtdoor schrijven. Johan, jubilerend ambachtsman	72
<i>Jan Ramakers</i> , 'De fractie ligt finaal doormidden'. Een balorig insidercommentaar op de formatie van het tweede kabinet-Van Agt (1981)	76
<i>Jan Willem Brouwer</i> , Bernhard biest bij de Britten. Een kanttekening bij de Lockheed-affaire, najaar 1976	80
<i>J.Th.J. van den Berg</i> , Nederlands eerste parlementariër	85
<i>Joris Oddens</i> , Het gezwel van Delacroix. Nieuw licht op de staatsgreep van 22 januari 1798	89
<i>Leon van Damme</i> , 'Right or wrong, my country'	93
<i>Margit van der Steen</i> , Lege koffiekoppen en vuile asbakken	98
<i>Max de Bok</i> , Emotie herbeleefd	102
<i>M.D. Bogaarts</i> , Het Nederlandse parlement als 'stempelkussen' bij een twijfelachtig cadeau voor een van onze bevrijders: een gratuite 'Hobbema' voor Canada	105
<i>P.P.T. Bovend'Eert</i> , Veel politieke illusies en weinig realiteitszin. De mislukte politietrainingsmissie van GroenLinks in Kunduz	111
<i>Peter Bootsma</i> , Spookverhalen in het herfstbos. Van Agt in de Handelingen na 1982	115

<i>P.J.S. de Jong</i> , 'Ben je eenmaal in de politiek, dan kom je er niet meer uit'	121
<i>Remieg Aerts</i> , Als Job op de mestvaalt. De politieke loopbaan van Aeneas baron Mackay	124
<i>Ron Stevens</i> , Framing is van alle tijden	130
<i>Sybrand van Haersma Buma</i> , Brief aan Johan	134
<i>Thom de Graaf</i> , Mijn Nachten op het Binnenhof	136
<i>Tim Borman en Ard van der Steur</i> , Het ambtskostuum van Tweede Kamerleden: 200 jaren veren en goudgalon	145
<i>Uri Rosenthal</i> , De eerste Kamerdag	154
<i>Wim Voermans</i> , Het Reminiscentie-effect	156
Colofon	162

Woord vooraf

Johan van Merriënboer, in 2015 vijftienvintig jaar als onderzoeker in dienst van het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis, is een groot liefhebber van verhalende geschiedschrijving. Het verhaal gaat boven alles. De theorie van de geschiedschrijving is voor hem in het beste geval een hulpmiddel, in het slechtste geval een hinderlijke sta-in-de-weg bij het schrijven van een boeiend verhaal. Los daarvan: kan een fictief verhaal niet meer waarheid bevatten dan een 'reconstructie' van de werkelijkheid?

Johan wil zijn eigen historische werk in een relativerende bui nog wel eens kwalificeren als 'Sproken en Verhalen'. Niet dat er op zijn uitoefening van het historische ambacht iets valt aan te merken, maar in de eerste plaats hebben wij volgens hem verhalen nodig. En het is de taak van de historicus die verhalen vanuit historisch perspectief te vertellen.

Dit alles in overweging nemend, besloten wij, Johans collega's, hem bij gelegenheid van zijn jubileum een bundel korte historische verhalen aan te bieden, anekdotes uit de politieke en parlementaire geschiedenis, die stuk voor stuk de moeite van het vertellen waard zijn, soms om hun intrinsieke waarde, soms omdat zij zichzelf overstijgen en aanzetten tot doordenken over het verhaal zelf, over zijn moraal, over zijn plaats in de stroom van de geschiedenis of over de bronnen waarop het is gebaseerd. Een groot aantal personen uit Johans netwerk – collega's, (oud-) politici en parlementair journalisten – zijn bereid geweest zo'n verhaal voor deze bundel te schrijven.

Die verhalen worden voorafgegaan door een doorwrochte beschouwing van een vooraanstaand geschiedtheoreticus, waarin deze uiteenzet waaraan volgens hem vruchtbare parlementaire geschiedschrijving zou moeten voldoen. De lezer van deze bundel zou deze theoretische overweging kunnen beschouwen als een geestelijke loutering vooraleer hij zich verlustigt in de hier

gepresenteerde verhalen uit de schemergebieden van het politieke bedrijf, verhalen over macht en moord, ziekte en dood, roem en geknakte reputaties, drank en vrouwen van lichte zeden, kortom: sproken en verhalen uit de parlementaire en politieke geschiedenis, zoals Johan ze graag zelf vertelt.

Nijmegen, december 2015.

Politieke cohesie, proletariaat en power people

Geschiedschrijving en politieke moed

Harry Jansen

Is er een verband tussen geschiedschrijving en geschiedfilosofie? De Amerikaanse historicus en geschiedfilosoof Hayden White vindt van wel en in zijn beroemde *Metahistory* legt hij uit hoe dat in elkaar zit.¹ De geschiedfilosofieën van Hegel, Marx en Nietzsche zijn bij die uitleg van belang. Zou er ook zo'n verband bestaan tussen de huidige parlementaire geschiedschrijving en de opvattingen van deze filosofen? Die vraag lijkt me alleszins de moeite waard om te onderzoeken. Hegel, Marx en Nietzsche reageerden namelijk met engagement op een belangrijk verschijnsel van hun tijd: de ontbinding van de 'polis' en het gebrek aan moed om die politieke desintegratie aan te pakken. Ook nu is dit een probleem.

In het artikel 'Een partijloze democratie' in het *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis* van 2000 wijst J.A. van Kemenade op de teloorgang van de politieke cohesie door de ontzuiling en ontkerkelijking sinds de jaren zestig met de voortschrijdende individualisering als gevolg: 'De voorwaarden voor een gezaghebbende en door brede lagen van de bevolking aanvaarde positie van de overheid zijn in de laatste decennia aanzienlijk uitgehold en hebben geleid tot wat wel de groeiende vervreemding van de burgers ten opzichte van de overheid en de politiek wordt genoemd.'² We leven nu in 2015, maar die voorwaarden lijken sinds 2000 eerder verslechterd dan verbeterd. Nieuwe vervreemding zien we als het gaat om een politieke visie op het zogenoemde migrantenprobleem. De decentralisatie van de verzorgingsstaat lijkt een toenadering tot de burger, maar vergroot de afstand door strengere wet- en regelgeving. Dat gebeurt eveneens door een tegengestelde beweging: de centralisatie van het politieapparaat. Een overheid van *law and order* trekt zich

om budgettaire redenen terug uit de maatschappij, met als schaamlap de 'filosofie' van de participerende samenleving.

Van Kemenade wijst er tevens op dat de overheid, in plaats van keuzes te maken, te veel meewaait met allerlei publicitaire winden. Hierdoor biedt zij geen oplossing voor allerlei dilemma's van de burger. Zijn opsomming geldt nog steeds: allemaal met de auto naar het werk, maar geen files; niet méér asfalt, maar ook geen rekeningrijden; kostenbeheersing in de gezondheidszorg, maar geen (hoge) eigen bijdrage; met het vliegtuig op vakantie, maar geen geluidshinder of milieuvervuiling.³ Ten slotte constateert hij dat politieke partijen en politici 'meer de managers van het overheidsbedrijf [zijn] geworden, de make-lars van het [...] compromis, dan het kader voor en de uitdrukking van visies op de publieke zaak vanuit verschillende inzichten en belangen [...]'.⁴ En hij besluit: 'Ze verliezen daarmee hun inspirerende en integrerende functie, die wezenlijk is voor een levende politiek.'⁵

Hegel en de politieke desintegratie

De vraag bij Van Kemenades probleem is of parlementair historici hierin een taak kunnen hebben. De Duitse geschiedfilosoof en historicus Georg Hegel (1770-1831) zou hier volmondig ja op zeggen. Hij staat voor een meer geëngageerde geschiedbeoefening. Ook hij leeft in een tijd van politieke desintegratie. Duitsland verloor in de eerste helft van de negentiende eeuw traditionele verbanden, omdat Napoleon ook in Duitsland met zijn Burgerlijk Wetboek opteerde voor de vrijheid van de individuele burger. Hij was niet voor de instandhouding van gilden, corporatieve stadsbesturen en oude, door de aristocratie beheerste instituties. Hegel werpt zich in de strijd en ziet de oplossing in een constitutionele monarchie. Daarin wordt de individuele vrijheid van de burger gewaarborgd en wordt hij tevens opgenomen in een hiërarchie van vertegenwoordigende lichamen. Op het laagste niveau komen er dan beroepscorporaties en op het

hoogste niveau een nationale volksvertegenwoordiging, opgebouwd uit corporaties, standen en provinciale verbanden. Zo kan de wil van het individu omgezet worden in een geïnstitutionaliseerde *volonté générale*. Deze nieuwe opvatting van de staat is volgens Hegel geen bedenksel van het moment of het resultaat van een fictief contract, maar het gevolg van een langdurig historisch proces. De hand van de Rede zal hierin steeds duidelijker zichtbaar worden. In zijn geschiedschrijving wil Hegel laten zien hoe dat proces is verlopen. Zo toont, in zijn visie, de staat zich na een langdurige ontwikkeling als de incarnatie van de Rede.⁶

Kan Hegels geschiedfilosofie als voorbeeld dienen voor een nieuwe vorm van parlementaire geschiedbeoefening? Dat is ongetwijfeld onzin. Een algemene opvatting van wat 'de Rede' is bestaat niet, hooguit komt men in bepaalde zaken tot 'redelijke' oplossingen. Zelfs dat komt in het Nederlandse staatsbestel dikwijls in het gedrang door de noodzaak van compromissen. Als het Hegel zou lukken in deze tijd terug te keren, zou hij desondanks vinden dat de parlementaire geschiedbeoefening vanuit een actuele optiek aandacht moet besteden aan historische ontwikkelingen. Die zouden dan gaan over politieke discussies en besluitvorming aangaande de relatie tussen burger, parlement en overheid. Ook de betekenis van radio, televisie en sociale media voor de versterking of verzwakking van de sociale cohesie zou aan de orde komen. Hetzelfde geldt voor de al dan niet integrerende werking van het maatschappelijk middenveld.

Marx en de sociale desintegratie

Evenals Hegel ziet ook Karl Marx (1818-1883) het uiteenvallen van de samenleving als het grote probleem van zijn tijd. In tegenstelling tot Hegel is voor hem niet de redelijke staat de oplossing, maar een door de gemeenschap gecontroleerde economie. Zijn analyse bestaat eruit dat macht en staat in handen zijn van de bezitters van de productiemiddelen en dat de niet-

bezitters machteloos zijn. Marx meent dat de geschiedschrijving van zijn tijd te veel belang hecht aan de staat en aan politieke evenementen. De 'ware' geschiedschrijving moet gaan over de geschiedenis van de productiewijzen en de daardoor bepaalde sociale verhoudingen. Hij vindt dat ze ten dienste moet staan van het proletariaat als onderliggende partij. Daarbij gaat het niet alleen om problemen binnen de landsgrenzen, maar ook daarbuiten. Marx' politieke visie is duidelijk internationaal.

De marxistische benadering beleefde hoogtijdagen in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw maar raakte in verval in de jaren tachtig, om na het neerhalen van het IJzeren Gordijn volledig uit de gratie te raken. Toch zou Marx, bij terugkeer, met voldoening constateren hoe GroenLinks in de Tweede Kamer de Franse econoom Piketty naar het Binnenhof nodigde. Hij, Marx, zou nieuwe aandacht bemerken voor onevenredige vermogensverdeling, een verdeling die zelfs de investeringsmogelijkheden schaadt. Misschien zou hij er zelfs een bevestiging in zien van zijn concentratie- en accumulatietheorie van het kapitaal.⁷

Marx zou tevens aandacht vragen voor de economische en sociale aspecten van de partijprogramma's en de dienovereenkomstige opvattingen van de Kamerleden. Het lijkt waarschijnlijk dat hij zou willen weten hoe dienstbaar regering en Kamer (geweest) zijn aan het bedrijfsleven. In dit verband is natuurlijk de rol van lobbyisten in de loop van de tijd van belang. Misschien zou hij het zelfs interessant vinden om te kijken of en in hoeverre de afschaffing van het districtenstelsel geleid heeft tot verwaarlozing van bepaalde regio's. Hij zou de vraag kunnen stellen of het met de aardbevingenschade in Groningen zover gekomen zou zijn bij een duidelijker regionale vertegenwoordiging. Marx zou waarschijnlijk eveneens een onderzoek hebben toegejuicht naar de geografische herkomst van leden van de Staten-Generaal en verschuivingen daarin. Het internationale karakter van zijn socialisme zou hem voorstander maken van

vergelijkend onderzoek naar allerlei parlementaire verschijnselen. Als tegenpool van Hegel zou hij de betekenis van de publieke en sociale media voor de sociale cohesie minder belangrijk vinden dan hun invloed op het parlement. Dit geldt eveneens voor de invloed van het bedrijfsleven en de publieke opinie.

Nietzsche en de politieke moed

De filosoof Friedrich Nietzsche (1844-1900) neemt in zijn *Unzeitgemässe Betrachtungen* drie vormen van geschiedbeoefening onder de loep: monumentale geschiedenis, antiquariaatsgeschiedenis en kritische geschiedenis. Alle drie hebben ze positieve en negatieve kanten, die door hem op de volgende wijze uit de doeken worden gedaan. Monumentale geschiedenis is de geschiedenis van grote mannen (geen vrouwen). Die wordt adequaat beoefend als het om werkelijk grote persoonlijkheden gaat, die met een vooruitziende blik hun stempel op heden en verleden drukken. Monumentale geschiedenis wordt misbruikt als ze gaat over 'ijdeltuigen, luiards en non-valeurs', om Van Agt te citeren. Antiquariaatsgeschiedenis graaft op een positieve manier naar het verleden als die speurt naar waarden die voor heden en toekomst nog betekenis hebben. Nietzsche vindt wilskracht en ambitie zaken die in de oudheid al hoog in aanzien stonden en die ook in de toekomst van belang zijn. Het zijn die vitale krachten, die in de geschiedschrijving levend moeten blijven. Anderzijds dient veel van het verleden te worden vergeten, met name al wat riekt naar kuddegeest en slavenmentaliteit. Het meewaaien met populisme en publiciteit door leden van volksvertegenwoordiging en regering zou Nietzsche uit het geheugen willen bannen, zij het dat ze ook aan de kaak moeten worden gesteld. Daarmee komen we aan zijn derde vorm: de kritische geschiedenis. Hij veroordeelt een kritische geschiedenis die uitgaat van de gedachte dat alles wat gewoon is ook belangrijk is. Hij noemt dit 'vergoddelijking van het triviale'. De 'ware' kritische geschiedenis is voor Nietzsche de geschiedenis

die ijdelvrouwen en non-valeurs, kuddedieren, moralisten, bureaucraten, rekenmeesters en letterknechten voor de rechter sleept en hen veroordeelt in naam van een esthetisch vormgegeven levenskracht.⁸

Het gaat Nietzsche bij dit alles niet zozeer om een methode van geschiedbeoefening die gericht is op waarheidsvinding, maar om de mentaliteit van de historicus daarbij. Van belang is dan zijn idee dat er geen scherpe scheiding valt aan te brengen tussen waarheidsvinding en mythevorming. Mythologiseren is menselijk en in de geschiedschrijving onontkoombaar. Maar er zijn eerlijke en huichelachtige mythes. Eerlijk is Nietzsches eigen mythe *Also sprach Zarathustra*, waarin hij de werkelijkheid ziet als een voortdurende stroom van het 'worden'. Nietzsche is een grote fan van Herakleitos en zijn *panta rhei*.⁹ Al wat 'vaststaat' behoort tot de 'onechte' wereld van de verschijnselen. Huichelachtig zijn de mythes die de mens vastleggen in een schijnwereld van religieuze dogmatiek en moraal en die hem daarbij een rooskleurige toekomst beloven aan deze of aan gene zijde van het graf.

De geschiedenis is voor Nietzsche de wetenschap die de wereld van de verschijnselen onderzoekt. Het 'worden', door hem ook wel aangeduid als de dionysische wereld van het streven naar macht, onderzoekt hij in de door hem geïnitieerde genealogie. Die genealogische vorm van geschiedschrijving kan misschien het beste vergeleken worden met Darwins *deep history* van de evolutie. Bij Nietzsche gaat het daarbij niet om de *survival of the fittest*, maar om de splitsing tussen *herd people* en *power people*. *Herd people* hebben een mentaliteit van 'erbij willen horen', *power people* willen dat juist niet.¹⁰ Nietzsches machtsdenken moet zeker niet in verband worden gebracht met wat de Nazi's eronder verstonden.¹¹ Politici die een Duizendjarig Rijk of andere 'voortuitgang' beloven zou hij voor de rechterstoel van de historie dagen en veroordelen. Nietzsches machtsdenken betreft *Zivildcourage*. Dat is het tegendeel van mooipra-

terij, bijvoorbeeld om stemmen te trekken. Bij het oplossen van eigentijdse problemen moet men de moed hebben tegen gevestigde opinies in te gaan.¹² Hij zou ook de berekenende samenleving en de calculerende burger verfoeid hebben. Het louter letten op 's Rijks schatkist en de portemonnee van de individuele burger zou hij verafschuwen als een nieuwe vorm van kuddedoel. De angst voor het stemgedrag van de burger zou hij eveneens daartoe rekenen. In dit verband zou hij vooral letten op de retoriek van regerings- en parlamentsleden.

Nietzsches ambitieuze wordings- en machtsdenken lijkt geknipt voor een bijdrage aan de parlementaire geschiedenis. Waarom? Waar wordt het *panta rhei* zichtbaarder dan in het parlement met zijn voortdurend wisselende problemen? Waar wordt het machtsdenken manifester dan in het parlement? Wat voor geschiedschrijver zou Nietzsche appreciëren? Als tegenstander van een afstandelijke geschiedschrijving en van een historicus, die zich verbergt achter het ironische verhaal, wil hij een geschiedschrijver met lef, die de moed heeft om partij te kiezen.¹³ Alleen hij heeft het recht om een oordeel te vellen over het verleden, die een visie heeft op de toekomst.¹⁴ Belangrijke vragen voor zo'n geschiedschrijving zijn: wanneer en hoe tonen regerings- en Kamerleden burgermoed en hoe en wanneer laten ze het afweten? Op welke momenten tonen ze een toekomstvisie en wanneer komt slechts calculatie in hun vizier? Bestaat er een discrepantie tussen hun retoriek en hun stemgedrag? Is er in hun retoriek sprake van invloed van pers of publieke opinie? Met dit soort vragen kan men de genoemde *Zivildcourage* op het spoor komen.

Historici houden zich over het algemeen niet met eigentijdse problemen bezig en zeker niet met oplossingen. De hier opgevoerde geschiedfilosofen doen dat wel. Van Kemenade treedt in hun voetsporen als hij zijn visie geeft op de problemen rondom het jaar 2000. Vijftien jaar later is die actueler dan ooit. Er is

dringend behoefte aan brede en fundamentele analyses. Het ontbreekt de vigerende politiek nog steeds aan moed om die te maken. Een taak voor de parlementaire geschiedenis?

---

¹ Hayden White, *Metahistory. The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (2de druk; Baltimore en London 1975).

² J.A. van Kemenade, 'Een partijloze democratie?' in: *Jaarboek Parlementaire Geschiedenis 2000*, p. 74.

³ *Ibidem*, p. 77.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Deze ideeën zijn vooral te vinden in: G.W.F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts oder Naturrecht und Staatswissenschaft in Grundrisse* (Frankfurt am Main 1970). Zie voor literatuur: Frederick C. Beiser, *Hegel* (London en New York 2005), met name de hoofdstukken 4, 'The Organic Worldview', p. 80-109, en 10, 'Hegel's Theory of the State', p. 224-258.

⁷ Zie hiervoor de bundel teksten van Marx en Engels in: R. Freedman (ed.) *Marxist social thought* (New York 1967), met name VI, 'From Capitalism to Communism', p. 252-322.

⁸ Friedrich Nietzsche, 'Unzeitgemässe Betrachtungen. Zweites Stück: Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben' in: idem, *Werke*, I, uitgegeven door Karl Schlechta (6de druk; München 1976) p. 209-286.

⁹ Robin Small, *Time and becoming in Nietzsche's thought* (London en New York 2010), met name hoofdstuk 5, 'Gateway and lanes', p. 78-95.

¹⁰ Manuel Dries (ed.) *Nietzsche on time and history* (Berlijn en New York 2008), met name: Part II: 'Genealogy, Time and Becoming', p. 63-148.

¹¹ Zie: Walter Kaufmann, *Nietzsche: Philosopher, Psychologist, Anti-Christ* (Princeton 1975).

¹² F. Nietzsche, *Also sprach Zarathustra* (Köln z.j.), met name: 'Vom höheren Menschen', p. 238-247.

¹³ White, *Metahistory*, p. 333-336.

¹⁴ *Ibidem*, p. 353.